

RADAR

Historiedidaktisk Tidsskrift

Historieundervisning og fagportaler

Af Jens Pietras, Professionshøjskolen Absalon

Oktober 2021

Historieundervisning og fagportaler

Af Jens Pietras, Professionshøjskolen Absalon,
læreruddannelsen i Roskilde

Artiklen sætter fokus på udfordringer, læreren kan møde, hvis undervisningen overvejende gennemføres gennem brug af fagportalers færdige forløb. Der gives en række konkrete forslag til at takle disse udfordringer.

Case

”Det er en mandag morgen i september 2019 på en større byskole i Roskilde. En 4. klasse har historie. Emnet er Jernalderen. Læreren benytter fagportalen Clio Onlines forløb om jernalderen som det gennemgående læremiddel i undervisningen. Eleverne sidder med opslåede PC’er. Forløbet er lagt ind i elevernes rum på skolens læringsplatform. Læreren underviser med klassens Smartboard, hvor forløbet vises og kronologisk gennemgås gennem en blanding af korte oplæg, instruktioner, opgaver og dialogorienteret undervisning. Eleverne er interesserede, lytter, følger med, løser opgaver, svarer og præsenterer mv. Alt i alt forløber lektionen som planlagt. Næste mandag gentager ovenstående sig – uge efter uge hele forløbet igennem.”

Historielæreren forklarer eleverne om brugen af værktøjet mindmap, som findes på Clio Online, i forløbet om Jernalderen. Foto: Jens Pietras, 2019.

Jeg deltager i klassens historieundervisning gennem observationer i en længere periode i forbindelse med læremiddelprojektet PaL – praksisfortolkninger af læremidler, initieret af Læremiddel.dk, som undersøger lærernes og elevernes brug af læremidler i bl.a. historie (PaL, 2021).

Mit interesse er, hvordan de forlagsproducerede digitale fagportaler og deres indhold og forløb spiller sammen med historiefagets kompetenceorienterede læreplan. Den lægger jo op til, at undervisningen organiseres som undersøgende og problemorienterede læreprocesser, hvor eleverne er aktive og har medindflydelse på de valgte problemstillinger, kilder, læremidler og andre ressourcer samt arbejdsformer. Jeg undersøger endvidere, om en dominerende brug af en digital fagportal understøtter fagets undersøgende sigte og samtidig styrker elevernes historiske kompetencer og historiske tænkning.

Jernalderemnet i 4. klasse

Efter undervisningen udtrykker læreren i casen tilfredshed med, at undervisningen er lykkedes, og at elevernes læringsudbytte har været tilfredsstillende.

Intentionerne med organiseringen af forløbet var:

- at benytte de læremidler, som skolen gennem den kommunale digitale kommunepakke stiller til rådighed
- at styrke og kvalificere elevernes digitale kompetencer, så de fremover kan arbejde med andre digitale forløb
- at bibringe eleverne historisk viden om Jernalderen (første-ordensviden)
- at spare forberedelsestid
- at gennemføre det samme forløb i flere parallelklasser

Læreren vurderer, at alle intentionerne gennem forløbet opfyldes. "End of story" – og dog! Det der overfladisk ser ud til at være et vellykket forløb er, set udefra, ikke uden udfordringer og benspænd!

Lidt baggrund

I 2014 blev en fælles brugerportal (brugerportalsinitiativet) politisk aftalt mellem Folketinget (Undervisningsministeriet) og KL (Kommunernes Landsforening). Intentionen var at gøre digitale læremidler til en mere naturlig og integreret del af undervisningen med henblik på at understøtte elevernes læring og trivsel (IT i folkeskolen, Børne- og Undervisningsministeriet).

Fra årsskiftet 2017/2018 er alle kommuner derfor forpligtet på at etablere en læringsplatform. Kommunerne stiller en række fagportaler til rådighed for lærerne. Nogle kommuner har indkøbt såkaldte digitale læremiddelpakker, hvor kommunens embedsværk indkøber en række faglige digitale flerårsabonnementer til skolerne. Dette er fx tilfældet i Roskilde kommune. Dette har landsdækkende fået den konsekvens, at bevillingerne til analoge læremidler i faget er blevet beskåret eller helt er

forsvundet.

I en evalueringsrapport fra Undervisningsministeriet fra 2018 konkluderer man,

... der er grund til at fastholde fokus på anvendelse af digitale ressourcer. Pædagogisk personale, skoleledere og elever oplever nemlig en række positive effekter ved anvendelsen af digitale ressourcer i undervisningen. Når it integreres i undervisningen, oplever eleverne, at de lærer mere, og at det er sjovere at gå i skole. Pædagogisk personale peger blandt andet på øget motivation hos eleverne, og at det bliver nemmere at understøtte undervisningsdifferentiering. Der peges ligeledes på, at enkelte opgaver i den overordnede planlægning samt forberedelse af undervisningen, gennemførelse af undervisningen og/eller evaluering af undervisningen opleves at kunne foretages lidt nemmere med digitale ressourcer.

(Indsatsen for It folkeskolen, Børne- og Undervisningsministeriet, 2018).

Af rapporten fremgår det endvidere, at 17% af alle adspurgte lærere i deres undervisning udelukkende benytter digitale læringsplatforme og digitale læremidler i deres undervisning, mens ca. halvdelen af lærerne (52%) benytter sig af blended learning, dvs. en kombination af læringsplatforme, didaktiserede og semantiske digitale læremidler. Kun 2% benytter slet ikke digitale læremidler (Indsatsen for It i folkeskolen, Børne- og Undervisningsministeriet, 2018, s. 22).

Set ud fra de politiske ønsker om mere digitalisering af skolen burde ovenstående være en åbenlys succeshistorie, men er det nu også det?

Udfordringer

I slutningen af 2019 offentliggjordes en international undersøgelse af danske elevers læsekompetencer på 4. klassetrin (Epirs, 2019), som påpegede, at danske elever var gået fra en delt 5. plads i 2011 i læsning til en delt 13. plads i 2016. Danske elever var altså gået syv point tilbage og var dermed tilbage på det niveau, de havde i læsning i 2006. Samtidig gik andre sammenlignelige lande frem. Dette fik undervisningsminister Pernille Rosenkrantz Theil (S) til at forholde sig til sagen og udtale, at "en Ipad er ikke et universalmiddel" (Politiken, 2019). Ministeren ønskede derfor i fremtiden en bedre balance mellem de digitale læremidler og bøger.

Det fremkom i debatten, at på nogle skoler blev 85% af skoletiden brugt på e-bøger og digitale læringsredskaber. Ministeren tog herefter initiativ til, at skolerne i større grad skulle anvende "blended learning" - her forstået som en fortsat men mere nuanceret digitalisering og brug af digitale læremidler/fagportaler i balance med brug af analoge læremidler.

Pandemien 2020-2021 og den digitale hjemmeskole har vist, at digital undervisning er en nødløsning, som over tid ofte fører til digital udmattelse, svigtende faglighed og trivselsudfordringer, som var en af konklusionerne på læringskonferencen Back to School, som universitetet i Volda nåede frem til i april 2021.

Som det fremgår af ovenstående er diskussionen om digitaliseringen, digital læring og skærmundervisning langt fra slut – måske er den kun lige begyndt! Hvordan kan den enkelte lærer reflektivt forholde sig til de vilkår, der findes, og de krav, bindinger og forventninger, der stilles?

Før jeg diskuterer dette, følger her en kort introduktion til historiefagets sigte, intentioner, indhold og organisering, jf. fagets læreplan.

Undersøgende og problemorienteret historieundervisning

Historie er, jf. læreplanen, et kompetenceorienteret fag, der sigter mod at styrke og kvalificere elevernes historiske viden, deres historiske kompetencer og historiske tænkning, så faget får reel brugsværdi for eleverne i deres hverdags- og samfundsliv.

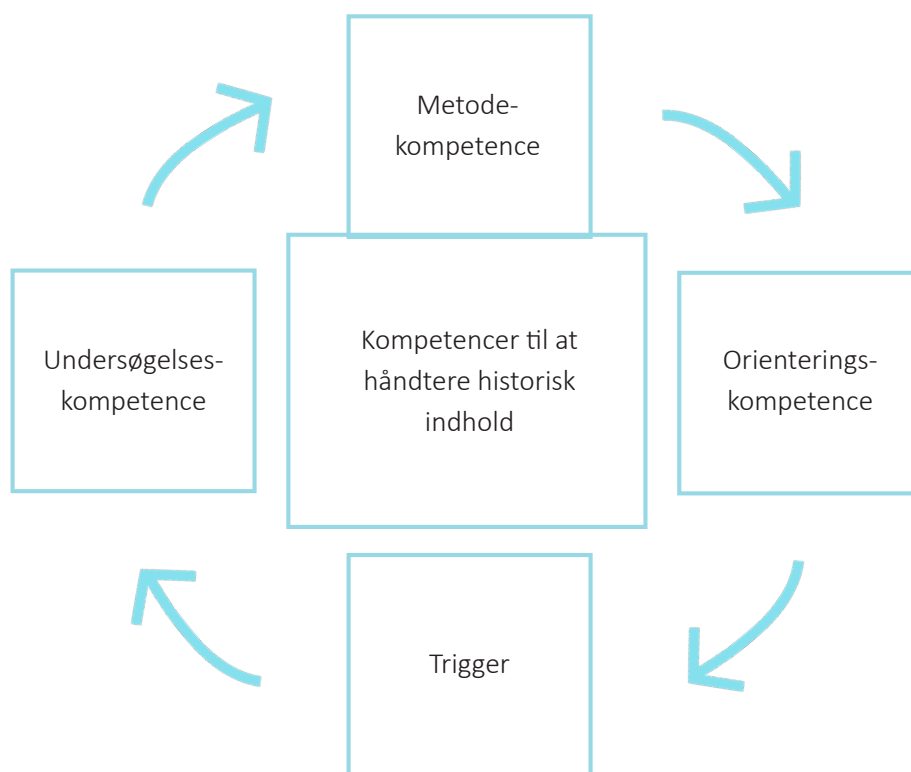
I sammenhæng med tilegnelse af viden om fortiden skal eleverne også arbejde med fagets tre kompetenceområder: Kronologi og sammenhæng (viden om tid, periodiseringer og sammenhænge). De skal arbejde med, hvordan historisk viden bliver til, kildearbejde og endelig, ikke mindst brugt, Historiebrug, dvs. metode- og procedureviden, som omhandler samspil mellem første- og andenordensviden.

Fagets konkrete indhold vælges ud fra en række faglige kriterier knyttet til koncepter om historisk tænkning. Fagets didaktiske metode er en dynamisk undersøgende og problemorienteret cirkulær læreproces.

Model 1.

Model for en undersøgende og problemorienteret undervisning.

Modellen er cirkulær og skal læses som følger: 1) trigger (at skabe nysgerrighed og fokus), 2) arbejde med undersøgelseskompetence (elevernes problemstillinger), 3) metodekompetence (arbejde med kilder, læremidler og ressourcer) og 4) orienteringskompetence (evaluering og læringsudbytte).
Pietras og Poulsen, 2016

Forbehold

Matcher den digitale undervisning fagportalernes forløb, lærernes praksis og elevernes omgang med og brug af fagportaler ovenstående?

Mange lærere og ikke mindst elever synes, at traditionel "røv til bæk-undervisning" er gammeldags, kedelig og problematisk. Det samme gælder for digital ditto. En ensidig monoton undervisning er for eleverne grundlæggende problematisk. Alt taler for, at variation og elevinddragelse fremmer motivationen og dermed læringen. Når den digitale undervisning bliver den normale undervisningsform, opfattes den også som ikke-inspirerende og derfor kedelig.

Det kan problematiseres, om al digital læring i sig selv er motiverende for eleverne. Eleverne benytter i og, ikke mindst, uden for skolen skærme mange timer dagligt (Vive 2020). Dette fører frem til næste benspænd.

Uden for skolen benytter eleverne digitale enheder primært til kommunikation og underholdning, ikke til læring. Der er derfor tilsyneladende et modsætningsforhold mellem elevernes forventninger til, hvad de digitale enheder skal bruges til i skolen og lærernes forventninger til, hvordan eleverne tilgår og anvender disse.

Mange elever "keder" sig i undervisningen – også den digitale. De søger derfor over i fx sociale medier. Ingen kan i længere tid multitaske, hvilket betyder, at eleverne ofte taber tråden og ikke følger med i undervisningen, hvilket igen går ud over elevernes motivation og læring. (Grynberg, 2020)

De forlagsproducerede læremidler bryster sig ofte af at være supermoderne, motiverende og totalt up to date både teoretisk, layout- og indholdsmæssigt. Clio Onlines overordnede salgsslogan lyder fx "Making Kids Smarter – Vi tror på læring. Vi tror på mennesker. Vi tror på teknologi" – "Et komplet og ultrasmidigt læremiddel – Vi fortæller ikke, hvordan læreren skal undervise, eller hvordan eleverne skal lære – tværtimod. Vi leverer et ultrasmidigt læremiddel, der kan tilpasses af den lærer og de elever, der bruger det. På samme tid holder vi fast i,

at læremidlet skal være komplet" (Clio Online, 2021). Salgsmaterialerne oplyser, at de lever op til nyeste pædagogiske, didaktiske tænkning og gældende læreplaner.

I tilfældet med casen om Jernalderen fra Clio Online findes den overordnede problemstilling i lærervejledningen – ikke i selve elevforløbet. Eleverne kommer ikke umiddelbart i forløbet til at arbejde med problemstillinger eller spørgsmål. Læreplanen foreslår ellers, at eleverne efter en eller flere triggere/anslag selv er med til, sammen med læreren, at formulere relevante faglige problemstillinger – selvfølgelig på deres aldersvarende niveau! Derfor er jernalderforløbet på Clio problematisk, hvis det anvendes direkte og didaktisk ureflekteret. Den undersøgende og problemorienterede tilgang afløses i casen af et emnearbejde med fokus på tilegnelse af paratviden. Forløbet understøtter således ikke elevernes tilegnelse af historiske kompetencer og understøtter heller ikke deres historiske tænkning.

Et træk ved historieportalers mediering af historisk indhold er, at indhold forfattet af lærebogsforfatteren/den digitale fagredaktør er det centrale, og at dette indhold skaber den røde tråd i fortællingen om fortiden. Det er normalt sådan, at teksten fremstår som en autoritativ, entydig, lukket og kronologisk opbygget fortælling. Det fremgår sjældent, at fortællingen i læremidlet om fortiden er subjektiv og altså bygger på fortolkninger. Fagportalernes opbygning med et skærmbillede, der skal indeholde hele teksten, betyder endvidere, at teksterne på portalerne ofte er korte og meget indholdsmættede. Til gengæld giver portalerne adgang til supplerende stof i form af video- eller lydclip og forslag til forskelligartede aktiviteter.

Fagportalerne, fx Clio Online, har kun i begrænset omfang indtænkt en undersøgende og problemorienteret tilgang, som læreplanen anbefaler. Udfordringen er, som i casen, at problemstillingen er "gemt" for eleverne og ikke findes i forløbet. En anden udfordring opstår, når problemstillingen eller problemstillingerne allerede

er formuleret af forlaget, så kan den motivation og det drive der er i, at eleverne selv er med til at formulere problemstillingerne mindskes.

Jernalderen

Tildel forløb Elevbesvarelser Rediger

Introduktion Til læreren Fælles Mål Forfattere

Sådan kan livet i en jernalderlandsby have set ud. I dette forløb skal I lære om livet i Danmark for ca. 2.000 år siden.

© Sagnlandet Lejre.

Screenshoot af startsiden til Clio Onlines forløb om Jernalderen til 3.-6. klasse. Emnets problemstilling findes under bjælken "Til læreren", men fremgår ikke af selve forløbet beregnet til eleverne.

Hvordan kan skolens forskellige parter handle relevant i forhold til udfordringerne?

Forslag

På det overordnede og mere strukturelle plan anbefales det – måske lidt naivt,

- at kommunerne giver lærerne adgang til både analoge og digitale læremidler og ikke kun kommunalt bestemte digitale fagpakker
- at beslutningstagerne giver lærerne tid til at forberede sig
- at forlagene designer og opdaterer deres fagportaler

Undervisningens succes afhænger af lærerens bevidste og begrundede valg og praksis og af elevernes tilgang til og arbejde med stoffet. God undervisning kendetegnes af lærerens didaktiske iscenesættelse og elevernes aktive brug af læremidlerne.

Historielæreren bør derfor selv tænke over

- at fokusere på elevernes læringsudbytte i forhold til, om undervisningen har reel brugs- og nytteværdi for eleverne
- at aktivere eleverne i egen læring – ”den, der arbejder, lærer”
- at variere sin undervisning og ikke deponere sine faglige og didaktiske kompetencer i et gennemgående fx digitalt læremiddel/fagportal
- at veksle mellem analoge og digitale læremidler
- at gøre historiefaget til et oplevelsesfag, hvor hele eleven udfordres (hoved, krop og følelser)
- tage hensyn til alle elever og deres læring (undervisningsdifferentiering)
- at redidaktisere fagportalerne, sådan at eleverne er aktive i egne læreprocesser ved at lade eleverne arbejde undersøgende og problemorienteret med det historiske stof
- lad eleverne forstå og arbejde med, at portalerne selv er kilder til deres egen ophavstid og derfor kan bruges som kilde til, hvad der af den digitale lærebogsforfatter opfattes som væsentligt og meningsfuldt at arbejde med i historieundervisningen
- kvalificeret at vælge og begrundet anvende læremidler – benyt fx vurdigi.dk, som er et værktøj til at undersøge og kvalitetsbedømme digitale materialer og ressourcer, til at screene digitale læremidlers anvendelighed

Jernalderforløbet – genbesøgt

Tilbage i 4. klasse og forløbet om Jernalderen på skolen i Roskilde.

Hvad kunne læreren have gjort for at kvalificere og variere sin undervisning og dermed i højere grad end tilfældet var leve op til læreplanens sigte?

- I planlægningen have foretaget en bred søgning på analoge og digitale læremidler om emnet til mellemtrinnet. At have tænkt over, hvilke semantiske læremidler, der kunne være relevant at inddrage.
- Have indtænkt variation, så der i forløbet var aktiviteter knyttet til hele eleven, dvs. noget til hovedet (viden, refleksion), noget til kroppen (faglig bevægelse, ud af huset-aktiviteter, inddragelse af eksterne læringsrum, diverse værkstedsaktiviteter mv.) og noget til følelserne (fortællinger om børn og deres hverdagsliv i jernalderen).
- I forbindelse med introduktionen af det historiske stof have formuleret emnet som et overordnet spørgsmål.

Et sådant spørgsmål kunne være

Hvordan var det at være barn i Jernalderen? Hvilke forskelle og ligheder, kan du forestille dig, at der var på at leve og være barn i Jernalderen i forhold til nutiden?

- At have ventet med at benytte hele eller dele af det digitale forløb fra Clio fra starten af undervisningen til senere i forbindelse med elevernes arbejde med emnets metodekompetence-del, hvor kilder og ressourcer, herunder også læremidler, normalt undersøges og bringes i anvendelse.

Det ville betyde, at hun skulle starte forløbet med at trigge eleverne for at skabe nysgerrighed og fælles opmærksomhed/fokus fx gennem en medbragt (jern-)genstand, en oplevelse, et usædvanligt udsagn om Jernalderen eller en lille øvelse. Denne øvelse kunne organiseres således, at eleverne i

mindre grupper i klasselokalet skulle søge og finde så mange genstande af metal som muligt. De skulle opliste disse og dele deres fund med resten af klassen. Eleverne skulle herefter med en magnet finde ud af, hvilke af de fundne genstande, der er af jern, da jern er magnetisk, mens andre metaller ikke er det. Øvelsen kunne afsluttes med fælles klasserefleksioner over genstandenes anvendelse og over hvilke genstande, der var de dominerende i jernalderen og hvorfor. Denne samtale kunne endvidere føre over i at afdække elevernes viden om jernalderen (forforståelse).

Efter triggeren kunne eleverne med støtte fra læreren formulere nogle få undringsspørgsmål og enkle problemstillinger (3-5 stk.) om jernalderen.

Herefter kunne læreren starte det digitale undervisningsforløb, men stoppe dette jævnlige eller kun plukke i forløbet samt indlægge forskellige andre (også fysiske/kropslige) læringsaktiviteter i forløbet. Det digitale undervisningsforløb ændrer her karakter og bliver nu en ressource, en kilde blandt andre til viden, et læremiddel, som ikke står alene og som ikke er det dominerende.

Forløbet kunne også indeholde værkstedsaktiviteter, fx knyttet til et besøg i Sagnlandet Lejre. Et sådant besøg skulle organiseres efter hjemme-ude-hjemmeskabelonen.

Historiedidaktikeren Jens Aage Poulsen, HistorieLab, opfordrer i kapitlet om "It" i "Historieundervisning – en fagmetodik" (2021) til, at læreren udarbejder en generel faglig og didaktisk guide til, hvornår og hvorledes it bør integreres i undervisningen og hvornår det ikke giver mening. Anbefalingen er hermed givet videre.

Afrunding

Lærerne er underlagt en række bindinger og forventninger, der er knyttet til brug af digitale medier i undervisningen, men har qua deres metodefrihed stadig muligheder for at tilrettelægge og gennemføre en undervisning, hvor de digitale læremidler ikke bliver de dominerende.

Undervisningens succes afhænger ikke af læremidlerne eller de anvendte teknologier i sig selv, men af om undervisningen kan medvirke til at bibringe eleverne oplevelsen af, at faget har en nytte- og brugsværdi.

I fagets læreplan lægges vægt på samspil mellem faget og elevernes livsverden. Faget har fokus på at bidrage til elevernes alsidige udvikling og styrke deres livsduelighed. Læremidlerne må derfor ikke blive mål i sig selv, men altid være midler til at nå disse mål. Disse mål er i historie bl.a. at styrke og kvalificere elevernes historiske kompetencer og historiske tænkning, som forudsætning for aktiv handlekompetence.

Litteratur- og ressourceliste

Clio Online: <https://www.clio.me/dk/>

Clio Online – historiefaget 3.-6. klasse, forløbet om Jernalderen: https://portals.clio.me/dk/historie/3-6/forloeb/show-unitplan/?unit_plan=ba994e72-815b-bfc4-a56a-b0aa4df9921d&navigation=introduction&showbacktouparchivebutton=1&cHash=60a3b733b19ca228746e80d5346d3952

Det 21. århundredes kompetencer:
<http://info.21skills.dk/>

ePIRLS 2016, Aarhus Universitet:
<https://unipress.dk/udgivelser/e/epirls-2016/>

Fuglsang, J. (2019). En Ipad er ikke et universalmiddel, Politiken, 15. december 2019.

<https://politiken.dk/indland/uddannelse/art7559152/Minister-vil-have-f%C3%A6rre-sk%C3%A6rme-og-flere-b%C3%B8ger-i-skolen>

Gynther, K. (2005). Blended learning, Unge Pædagoger.

Grynberg, S. (2020). Nyslået ph.d. vil have mere kontrol med, hvad eleverne laver på skærmen. Folkeskolen, 19. februar 2020. Indsatsen for It i folkeskolen (2018). Børne- og Undervisningsministeriet.

Indsatsen for It i folkeskolen (2018). Børne- og Undervisningsministeriet.

IT i folkeskolen. Børne- og Undervisningsministeriet:
<https://www.uvm.dk/folkeskolen/laering-og-laeringsmiljoe/it-i-undervisningen>

Larsen, S. & Poulsen, J. Aa. (red.) (2021). Historieundervisning – en fagmetodik, København, Hans Reitzels Forlag.

PaL – praksisfortolkninger af læremidler, læremiddel.dk:
<https://laeremiddel.dk/projekter/praksisfortolkninger-af-laeremidler-pal/>

Pietras, J. & Poulsen, J. Aa. (2016). Historiedidaktik mellem teori og praksis, København, Hans Reitzels Forlag.

Poulsen, J. Aa. (2021). It i Historieundervisning – en fagmetodik, København, Hans Reitzels Forlag, side 251-260.

Richter, L. (2020). Det store pædagogiske eksperiment under nedlukningen af uddannelserne kan forbedre undervisningen, Information 15. april 2020.
<https://www.information.dk/indland/2020/04/store-paedagogiske-eksperiment-nedlukningen-uddannelserne-kan-forbedre-undervisningen>

Virdigi.dk,
<https://vurdigi.dk/>

Vive. 2020. Børn og unges trivsel og brug af digitale medier, 15. juni 2020:
<https://www.vive.dk/da/udgivelser/boern-og-unges-trivsel-og-brug-af-digitale-medier-15089/>